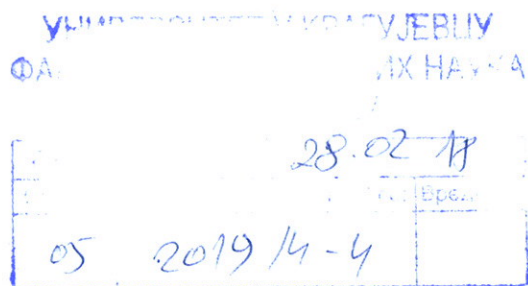

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФАКУЛТЕТ МЕДИЦИНСКИХ НАУКА
НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

**ОДЛУКА ВЕЋА ЗА МЕДИЦИНСКЕ НАУКЕ УНИВЕРЗИТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ О
ФОРМИРАЊУ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ЗАВРШЕНЕ ДОКТОРСКЕ
ДИСЕРТАЦИЈЕ**

На седници Већа за медицинске науке Универзитета у Крагујевцу, одржаној 07.02.2018. године, одлуком број IV-03-97/25, формирана је Комисија за оцену и одбрану завршене докторске дисертације под називом **"Утицај синдрома сагоревања на професионалне и личне компетенције фармацеута"** кандидата дипл. фарм. спец. дипл. психолога Драгане Јоцић, у следећем саставу:

1. Проф. др Сања Коцић, ванредни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област Социјална медицина, председник;
2. Проф. др Душанка Крајновић, ванредни професор Фармацеутског факултета Универзитета у Београду за ужу научну област Социјална фармација и истраживање фармацеутске праксе, члан;
3. Доц. др Милица Боровчанин, доцент Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област Психијатрија, члан.

Комисија је прегледала и проучила докторску дисертацију кандидата Драгане Јоцић и подноси Наставно – научном већу следећи

ИЗВЕШТАЈ

2.1. Значај и допринос докторске дисертације са становишта актуелног стања у одређеној научној области

Докторска дисертација кандидата Драгане Јоцић под називом "**Утицај синдрома сагоревања на професионалне и личне компетенције фармацеута**", урађена под менторством проф. др Неле Ђоновић, ванредног професора Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу, представља оригиналну научну студију која се бави испитивањем утицаја синдрома сагоревања на професионалне и личне компетенције фармацеута.

Компетенција представља скуп знања, вештина, црта личности и способности које поседује нека особа, а који обликују понашање те особе и воде постизању очекиваних резултата на радном месту. То значи да се свака компетенција на радном месту испољава кроз одређена пожељна понашања која су резултат скупа знања, вештина, црта личности и способности које одређена особа поседује. Дакле, свака компетенција у фокусу има видљиво понашање које одражава вештине, знања и однос према послу (ставови) те се стога свака идентификована компетенција мора повезивати с очекиваним понашањем запосленог.

Под изразом сагоревање подразумева се специфичан синдром који је последица продужене изложености стресу на раду и карактеристичан је пре свега за занимања које одликује рад са људима у емоционално захтевним ситуацијама. Маслаш и Џексон дају дефиницију по којој је изгарање синдром емоционалне исцрпљености, деперсонализације и умањеног личног постигнућа који се јавља код индивидуа које раде са људима. До развоја синдрома сагоревања не долази код сваке особе која је хронично под стресом. Стрес је лично искуство, и због тога не постоји уопштена граница где позитиван стрес прелази у негативан. Ако се накупе различите врсте стреса или се стрес повећа, појединац достиже своју личну границу. Ако се ниво мотивације повећава, ниво стреса расте заједно са продуктивношћу и ефикасношћу. Оптималан ниво стреса може натерати човека да се понаша продуктивније, креативније и да увећа радни елан. Међутим, уколико је ниво

стреса превелик због захтева и притисака који носи задатак, радни елан ће опасти. Исувише стреса ће ослабити здравље особе и њену менталну стабилност.

Овај рад доводи у везу ова два појма, односно ризик од сагоревања и компетенције, што је од великог значаја истражити у популацији здравствених радника. На основу доступне литературе, може се закључити да оваква истраживања нису рађена у популацији фармацеута.

Од велике је важности препознати тренутак када оптерећење послом пређе индивидуалну границу подношљивости стреса тј. када захтеви радног места и средине превазилазе индивидуалне могућности, жеље и очекивања особе да на те захтеве одговори. Из тог разлога, јако је значајно на узорку фармацеута истражити личне и професионалне компетенције. Професионалне и личне компетенције обухватају лична залагања и индивидуалну додатну вредност појединца стручним компетенцијама и компетенцијама управљања и организације.

Компетенције фармацеута представља централну тему здравствених организација и удружења који су у синергији радили на стварању модела и инструмената за истраживање и развој компетенција. Процес оцењивања компетенција може бити спроведен на више начина. Евалуација се може спровести самооцењивањем, екипним оцењивањем, тајним оцењивањем или уз помоћ специјализованих центара за процену. Ако је поступак оцењивања непристрасан, а критеријуми оцењивања потпуно јасни, промене које следе након оцењивања могу имати снажан мотивациони ефекат. Поуздана оцена подразумева да оцењивање врши особа која има сопствено искуство у подручју које оцењује.

Фармацеутска професија, као део здравствене струке, посебно је посвећена очувању квалитета и постављању високих стандарда у раду, због одговорности за људски живот. Да би се то постигло, неопходно је да фармацеути имају одговарајуће компетенције, које им омогућавају да доносе исправне одлуке у најбољем интересу пацијената. Развој компетенција фармацеута један је од предуслова за пружање фармацеутске здравствене заштите и преузимање одговорности за исход лечења.

Досадашња истраживања била су фокусирана на испитивање фактора који доводе до сагоревања код здравствених радника. Мали је број истраживања спроведен на узорку

фармацеута. Такође, мали је број истраживања која се баве односом компетенција и синдрома сагоревања, и не постоје истраживања која директно у везу доводе компетенције са ставовима фармацеута о сопственом раду са пацијентима.

Према доступним подацима из литературе, до сада није рађена ни једна студија која свеобухватно проучава повезаност синдрома сагоревања, ставова фармацеута о сопственом раду са пацијентима и професионалних и личних компетенција фармацеута.

2.2. Оцена да је урађена докторска дисертација резултат оригиналног научног рада кандидата у одговарајућој научној области

Претрагом доступне литературе прикупљене систематским и детаљним истраживањем биомедицинских база података „*Pubmed*“, „*Medline*“, „*KOBSON*“ и „*SCIInkeks*“, претрагом кључних речи „*burnout*“, „*attitudes*“, „*competencies*“, „*pharmacist*“, „*validation*“, „*cultural adaptation*“, нису пронађене студије сличног дизајна и методолошког приступа, чиме ова студија добија на значају и оригиналности.

На основу тога Комисија констатује да докторска дисертација кандидата Драгана Јоцић под називом "**Утицај синдрома сагоревања на професионалне и личне компетенције фармацеута**", представља резултат оригиналног научног рада.

2.3. Преглед остварених резултата рада кандидата у одређеној научној области

А. Лични подаци

Кандидат дипл. фарм. спец. дипл. психолог Драгана Јоцић, завршила је Фармацеутски факултет Универзитета у Београду 2000. године и психологију на Филозофском факултету Универзитета у Београду 2007. године. Завршила је специјализацију на Фармацеутском факултету Универзитета у Београду 2010. године. Докторске академске студије Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу, изборно подручје Превентивна медицина, уписује школске 2013/2014 године.

Након обављеног приправничког стажа и положеног стручног испита 2002. године, стиче лиценцу за рад у апотеци, од када почиње да ради као одговорни фармацеут у апотеци. У периоду од 2008. до 2012. године ради као сарадник у настави на Катедри за социјану фармацију и фармацеутско законодавство Фармацеутског факултета Универзитета у Београду, а од 2012. до 2014. године као стручни сарадник Центра за развој фармацеутске праксе Универзитета у Београду. Од 2014. године је на позицији Директора за људске ресурсе ЗУ Апотеке БЕНУ, компаније чланице PHOENIX Group.

Имала је бројна стручна усавршавања у области менаџмента, људских ресурса, коучинга, комуникационих вештина, релаксационих психолошких техника, као и усавршавања у области психотерапијских модалитета трансакционе анализе и когнитивно- бихејвиоралне терапије. Усавршавала се кроз континуиране едукације, активно учествовање кроз излагање стручних радова, бројна предавања и радионице, као и присуство стручним скуповима из области фармације, психологије, менаџмента, људских ресурса, квалитета, комуникација и других релевантних области.

Објавила је 16 радова од којих 5 у међународним часописима категорије M21-23 и 37 саопштења штампана у изводу на националним и међународним скуповима. Предавач је по позиву и рецензент у стручним часописима. Коаутор је уџбеника „Комуникација у фармацеутској пракси“.

Члан је у бројним стручним организацијама. Говори енглески и руски језик.

Б. Списак објављених радова (прописани минимални услов за одбрану докторске дисертације)

1. Jocić D, Krajnović D. The influence of autogenic training on state anxiety reduction among community pharmacists in Serbia. HealthMED. 2012; 6(8): 2810 - 2820. **M23**
2. Jocić D, Krajnović D. Development and initial validation of a scale to measure attitudes and beliefs of pharmacists toward their work with patients. Vojnosanit Pregl. 2014; 71(4): 373 - 382. **M23**

3. Jocić D, Krajnović D. State Anxiety, Stress and Burnout Syndrome Among Community Pharmacists: Relation With Pharmacists' Attitudes and Beliefs. *Indian Journal of Pharmaceutical Education and Research* 2014; 48(2): 9-15. **M23**
4. Krajnović D, Jocić D. Experience and Attitudes Toward Informed Consent in Pharmacy Practice Research: Do Pharmacists Care? *Science and Engineering Ethics*. 2017; 23:1529-1539. **M21**
5. Jocić D, Đonović N, Krajnović D, Stefanović S, Stojkov S, Kocić S. Cultural Adaptation and Examination of Metric Characteristics Shirom-Melamed Burnout Questionnaire (SMBQ) on a Sample of Pharmacists in Serbia. *Indian Journal of Pharmaceutical Education and Research* 2018; 52(1): S46-S60, **M23**

2.4. Одлука о испуњености обима и квалитета у односу на пријављену тему

Сprovedено истраживање у потпуности је усклађено са пријављеном темом докторске дисертације. Циљеви истраживања и примењена методологија у складу су са одобреним у пријави тезе. Наслов докторске дисертације и урађена истраживања се поклапају. Постављени циљеви истраживања у складу су са одобреним у пријави тезе. Примењена методологија истраживања у највећој мери се поклапа са одобреном.

Докторска дисертација Драгане Јоцић садржи следећа поглавља: Увод, Циљеви и хипотезе, Материјал и метод, Резултати, Дискусија, Закључци, Препоруке превентивних приступа, Литература и Прилози. Написана је на 175 страна, и има 44 табела и 11 графика. Полавље Литература садржи 202 цитиране библиографске јединице из иностраних и домаћих стручних публикација. У поглављу Прилози приказано је 5 коришћених инструмената.

У поглављу Увод дата су уводна разматрања, детаљно објашњен појам ризика од сагоревања, узроци сагоревања, карактеристике личности као предуслов за настанак синдрома сагоревања. Направљена је диференцијација сагоревања у односу на остале психолошке феномене. Објашњен је појам сагоревања на послу, као и манифестације синдрома сагоревања. Дат је преглед инструмената за мерење ризика од сагоревања са

фокусом на област примене. Обрађен је појам континуираног професионалног развоја у односу на компетенције и представљени су модели компетенција заступљени у доступној литератури. Објашњен је Национални документ за процену компетенција фармацеута са диференцијацијом на стручне, организационе, професионалне и личне компетенције. Објашњена је методологија превођења и културолошка адаптације упитника и појмови и значај метријских карактеристика упитника и валидације упитника.

Циљеви и хипотезе истраживања јасно су изложени и дефинисани у складу са одобреним приликом пријаве тезе. Главни циљ истраживања био је испитивање повезаности ризика од сагоревања са ставовима које фармацеути имају о сопственом раду са пацијентима, а самим тим и професионалним и личним компетенцијама фармацеута.

Материјал и методологија су детаљно и прецизно формулисани и подударaju се са одобреним приликом пријаве тезе. Истраживање је спроведено у две фазе. Прва фаза истраживања реализована је применом опсервационог Cross – Sectional истраживања (студија пресека). У другој фази истраживање је реализовано по типу теренске експерименталне проспективне студије. Узорак у истраживању чинило је 514 лиценцираних дипломираних фармацеута и магистра фармације, запослених у апотекама на примарном нивоу здравствене заштите у Србији. У другој фази истраживања испитаници су разврстани у експерименталну и контролну групу методом случајног избора, простом рандомизацијом.

Подаци су прикупљани коришћењем следећих упитника: Упитник за прикупљање података о основним социо - демографским карактеристикама испитаника, Maslach Burnout Inventory (MBI - HSS) намењен за мерење сагоревања помагачих занимања, Shirom-Melamed Burnout Questionnaire (SMBQ), Скала општих ставова и уверења фармацеута о сопственом раду са пацијентима (SOSUF), и део из Националног оквира за процену компетенција фармацеута који се односи на професионалне и личне компетенције.

Резултати истраживања систематично су приказани и добро документовани.

Културолошка адаптација SMBQ упитника урађена је према ИСПОР смерницама са извесним модификацијама и предлозима других смерница, а у циљу обезбеђења што већег степена валидности овог процеса.

Испитане су метријске карактеристике скала и израчунате корелације између варијабли.

У овом истраживању, израчунате су метријске карактеристике свих скала коришћених у истраживању и показано је да све скале на узорку од 514 фармацеута у Србији, показују задовољавајуће психометријске карактеристике. Што се тиче метријских карактеристика, израчунати су следећи коефицијенти: α - коефицијент поузданости Кронбаха и сарадника; β - поузданост прве главне компоненте; ψ_1 - репрезентативност скале; χ^2 - хомогеност скале (просечна корелација ајтема скале). Такође, израчунате су мере закривљења, хоризонталног (Skewness) и вертикалног (Kurtosis). Колмогоров-Смирнов тест даје статистичку значајност одступања расподеле од нормалне. Код свих мера Колмогоров-Смирнов статистик је значајан на нивоу $p < .01$ (то значи да расподеле нису нормалне што је и очекивано на узорку ове величине).

Коефицијенти поузданости су високи, зато што су просечне корелације ставки изузетно високе, као и корелације између самих скала.

Добијене вредности у овом истраживању указују на присуство умереног ризика од сагоревања код свих испитаних фармацеута. Фармацеути који показују повишени ризик од сагоревања на послу имали су негативније изражене ставове и уверења о сопственом раду са пацијентима и мање развијене професионалне и личне компетенције. Самопроцена професионалних и личних компетенција од стране фармацеута разликовала се у односу на процену професионалних и личних компетенција од стране обучених процењивача. Социодемографске варијабле показале су се као предиктори сагоревања на послу, а ризик од сагоревања на послу као предиктор ставова и уверења фармацеута о сопственом раду са пацијентима и нивоа развијености личних и професионалних компетенција.

У поглављу Дискусија анализирани су добијени резултати и поређени са подацима из литературе у овој области. Коментари добијених резултата су врло детаљно дискутовани, а начин приказивања података чини их прегледним и разумљивим.

Након сумирања главних резултата и закључака истраживања, кандидат је прецизно навео све референце коришћене у припреми и реализацији дисертације.

На крају рада концизно и прегледно су наведени инструменти коришћени у истраживању.

На основу предходно изнетих чињеница, Комисија сматра да завршена докторска дисертација кандидата Драгане Јоцић под називом "Утицај синдрома сагоревања на професионалне и личне компетенције фармацеута", по обиму и квалитету израде одговара пријављеној теми дисертације.

2.5. Научни резултати докторске дисертације

Најзначајнији резултати истраживања садржани су у следећим закључцима:

1. Shirom-Melamed Burnout Questionnaire за испитивање синдрома сагоревања на послу показала је задовољавајућу валидност на узорку фармацеута на примарном нивоу здравствене заштите.
2. На основу свих наведених података у раду, SMBQ упитник је поздан и осетљив за мерење сагоревања на послу на популацији фармацеута запослених на примарном нивоу здравствене заштите у Србији. Можемо бити сигурни да је једнофакторско решење оптимално из више разлога:
 - Два метода задржавања су препоручила једнофакторско решење;
 - Корелација између два фактора из двофакторског решења је сувише висока да би они били задржани као самостални ентитети;
 - У матрици структуре једнофакторског решења нема ни једне варијабле која има засићење испод 0.30, па чак ни близу те вредности која може да сугерише да варијабла не припада фактору.
 - Најзад, једнофакторско решење је потпуно логично кад погледамо колико су високе корелације између свих 5 скала упитника израчунатих помоћу оригиналног метода скоровања.
3. Код испитиваних фармацеута у узорку постоји присутан ризик од сагоревања на послу.

4. Низак ризик од сагоревања јавља се као предиктор вишег нивоа компетенција. Низак когнитивни умор и високи когнитивни ставови, низак физички умор и позитивни бихејвиорални индикатори ставова такође доприносе вишим нивоима компетенција. Емоционални аспекти ставова нису предиктори компетенци. Фармацеути запослени у већим ланцима апотека, они који не пуше и не пате од несанице, процењују више нивое професионалних и личних компетенција. Мање конзумирање алкохола и веће задовољство послом се такође појављују као предиктори самопроцене виших нивоа компетенци.
5. Фармацеути који показују повишени ризик од сагоревања на послу показивали су негативније изражене ставове и уверења о сопственом раду са пацијентима.
6. Фармацеути који показују повишени ризик од сагоревања имају мање развијене професионалне и личне компетенције.
7. Самопроцена професионалних и личних компетенција од стране фармацеута разликује се у односу на процену професионалних и личних компетенција од стране обучених процењивача.
8. Резултати оказују да неке од социо-демографских варијабли представљају предикторе сагоревања на послу.
9. Ризик од сагоревања на послу је предиктор ставова и уверења фармацеута о сопственом раду са пацијентима и нивоа развијености личних и професионалних компетенција.

2.6. Применљивост и корисност резултата у теорији и пракси

Због природе посла фармацеута у савременим условима фармацеутске праксе бројни фактори могу допринети повећању ризика од сагоревања на послу, а што може утицати на ставове и уверења које фармацеути могу имати о сопственом раду са пацијентима, а самим тим и на професионалне и личне компетенције. С обзиром на последице које ризик од сагоревања код фармацеута може имати на професионалне и личне компетенције, и последично на квалитет пружене здравствене услуге, јако је значајно превентивно деловати и спречити њихов настанак код здравствених радника.

С обзиром да сагоревање на послу може утицати на ставове и уверења које фармацеути могу имати о сопственом раду са пацијентима, као и на професионалне и личне компетенције фармацеута, а што може имати потенцијални утицај на квалитет пружене здравствене услуге, резултати овог истраживања су јако значајни и применљиви у пракси на примарном нивоу здравствене заштите у Србији, и могу служити као основа у креирању планова и предлога превентивних приступа.

2.7. Начин презентовања резултата научној јавности

Резултати ове докторске дисертације публиковани су као оригинално истраживање у међународном часопису индексираном на SCI листи категорије M23:

Jocić D, Đonović N, Krajnović D, Stefanović S, Stojkov S, Kocić S. Cultural Adaptation and Examination of Metric Characteristics Shirom-Melamed Burnout Questionnaire (SMBQ) on a Sample of Pharmacists in Serbia. *Indian Journal of Pharmaceutical Education and Research*, 2018; 52(1): S46-S60

ЗАКЉУЧАК

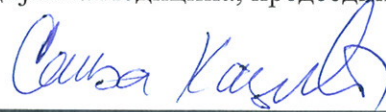
Комисија за оцену и одбрану завршене докторске дисертације дипл.фарм.спец.дипл. психолога Драгане Јоцић под насловом "Утицај синдрома сагоревања на професионалне и личне компетенције фармацеута" на основу свега наведеног сматра да је истраживање у оквиру тезе засновано на савременим сазнањима и прецизно осмишљеној методологији, и да је адекватно и прецизно спроведено. Добијени резултати су прегледни, јасни, добро продискутовани, и дају значајан допринос развоју фармацеутске праксе.

Комисија сматра да ова докторска дисертација кандидата Драгане Јоцић, урађена под менторством проф. Др Неле Ђоновић, представља оригинални научни допринос, и од великог је научног и практичног значаја за разумевање утицаја синдрома сагоревања на професионалне и личне компетенције фармацеута.

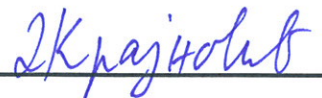
Комисија са задовољством предложи Наставно – научном већу Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу, да докторска дисертација под називом "Утицај синдрома сагоревања на професионалне и личне компетенције фармацеута" кандидата дипл. фарм. спец. дипл. психолога Драгане Јоцић буде позитивно оцењена и одобрена за јавну одбрану.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

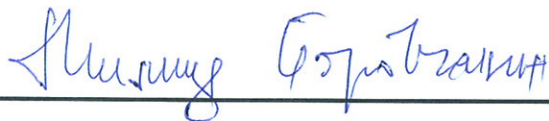
Проф. др Сања Коцић, ванредни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област Социјална медицина, председник;

Проф. др Душанка Крајновић, ванредни професор Фармацеутског факултета Универзитета у Београду за ужу научну област Социјална фармација и истраживање фармацеутске праксе, члан;

Доц. др Милица Боровчанин, доцент Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област Психијатрија, члан;

Крагујевац, 12.2.2018. године